

vum de *Abilia* ->» (*MarcaH.*, c. 902, 28,27f.). No figura a l'Acta Ca. de SdUr.; però sí en el Capbreu vulgar (S. x o XI?): *Tolo* (copiat a l'arxiu, xxxvii, f° 12); 1053-71: *Tolan* en el *Li. Fe. Ma.*, § 154.15, però el publ. diu (i, 155.26) que és err. per *Tolon*; S. XI: *Tolo* (GGC, Lda., p. 812); 1071: *Tbolono* (MiretS., *Castellbò*, 355); 1078: «eccl. Sti. Salvatoris --- de nostro castro vocato *Tolonio*, in locum q. v. *Coll de Falcone*»;¹ 1126: *Tolo* (*MarcaH.*, c. 1261); 1163: *Tolo* (Villan., *Vi. Li.* ix, 233.17); 1188-9: «in villa¹⁰ *Tolo*» (MiretS., *Templ.*, 539); 1183: «apud *Tolon*» (*Cart. Poblet*, p. 22); 1205: «signum R. de *Tolo*, de Pulcropodio» (*Cart. Poblet*, p. 11); 1257-69: «la casa de *Toló*» (PPujol, *Doc. Urg.*, n.º 19); 1359: *Tolo* seguit de *Sent Salvador de Tolo* (*CoDoACA* xii, 774-75). Com a cognom *Toló* no està gaire estès fora d'aquesta rodalia (a. 1697, a *Covet*) (*AlcM* només a *Sabadell*).

2) Nom de lloc, a l'Empordà, antic i poc segur, d'un castell en el vescomtat de *Peralada*, i del territori mateix del vescomtat. En una declaració testifical a favor del mon. de St. Quintí de *Colera* l'a. 844 és prestada segons Villan. (*Vi. Li.* xiii, § 4, p. 225), declaren haver estat presents quan Carlemany va cedir als monjos «Castro *Tolon* cum fines --- et valles Leocarari» perquè hi fessin monestir «et in castro *Tolon* parochiam constituerunt et postea nomen *Petralata* ibi miserunt, qui antea a paganis *Tolon* sive 'terra mortua' vocaverunt ---». És clar que aquí els «pagans» i el sign. «terra mortua» s'han de pendre com interpretació llegendària d'uns monjos (de *Colera*).

Toló, com nom dels encontorns de *Peralada* i del castell, ha de tenir realitat antiga, perquè n'hi ha altres dades. 934: «*Tolone*, castrum, in comitatu *Petralatense*» (*Cat. Car.* II, 223, n. 10), que l'índex situa en el te. de Castelló d'Empúries; 945: «comitatu *Tolonensis*» (coHe. Moreau III, 80), que Fossà identifica amb el de *Peralada* (més cita a l'art. *Cerdans*); 1035, Hug comte d'Empúries ven a la comtessa un «alodem q. habemus in suburbio castro *Tolon*, infra terms. de Castellon, vel --- de *Rodes* ---» (*MarcaH.*, c. 1062, § 215.6)²

Una declaració de Jeroni Pujades (1608, *Diet.* II, 66) que no és article de fe, potser no mereix gaire menyspreu com arxiver i empordanès, que havia manejat tants escrits antics: diu que hi ha una illa de *Toló* prop del Cap de Creus, situant un fet entre aquesta illa i la cala de *Cullaró* (celtisme ben conegut, veg., supra, diversos arts., *Talabre* etc.); és un indret bastant pròxim a *Peralada*; prolongació, doncs, del nom d'aquest?

3) *Tolons* era una pda. forana del terme de Lleida,⁵⁵ qua Lladonosa cita d'una llista de la Paeria, a. 1690, citada entre *Comajuncosa* i *Mariola*. Té valor escàs com indicatiu de l'origen dels noms (1) i (2), car fàcilment en pot ser un posttopònim, com ho pot ser també l'acompanyant *Mariola*.⁶⁰

Hi ha bones raons per plantejar la possibilitat d'origen comú amb el nom de *Toulon*, la ciutat i famós port de la costa de Provença, nom antiquíssim, documentat antigament en la forma *TELO*, -ONIS, en molts textos, des de Lucà i Silius Itàlic, i en una quinzena de fonts dels Ss. iv-vii (Holder). N'hi ha molts estudis etimològics, que no han arribat a conclusions segures si bé en tot cas s'accepta que és *TELON* la forma bàsica amb assimilació vocàlica tardana; i hi ha propensió a veure-hi un origen cèltic (Stokes, Hubschmid, Terracini), si bé altres dubten, tot mirant-ho com gàllic i centro-europeu.³

En tot cas sembla clar que s'ha de tenir en compte la repetició del nom *Le Toulon*, poble de la Dordogne, a 1 k. de Perigues. I relacionant-la amb la indicació de Holder, que deu venir d'un *TELO*, -ONIS, documentat com nom d'un déu fontícola en 5 inscs. (des del S. I) trobades prop de Perigues.

EN CONCLUSIÓ ETIM. per als nostres dos o tres *Toló*. No és impossible que tinguin una etimologia com la dels noms provençal i perigordí, car l'assimilació *E-O > O-O* és de llei en molts parlars catalans, i almenys possible en tots els altres, fins i tot es podria sospitar (etim. a) que hagués pres nom d'aquella «aqua» que passa pel peu de (1) segons el doc. més antic, anomenada segons aquell déu fontícola —podria ser, doncs, un nom sorotàptic: d'acord amb el substrat lligur de *Toulon*—; però resta ben insegur tenint en compte que els dos noms catalans es presenten amb *o* constant en la primera síl·laba en totes les mencions antigues des de data remota, tots dos com el S. x; si resultés d'una assimilació trobaríem almenys algun cas de *Te-*, ni que fos excepcional, entre les 12 mencions ben clares i documentades del nom (1).

Rebutgem també (connexions *b*, *c*) un-los al nom *Tullonion* dels bàrduls de les Bascongades, també teònim antic (Mitxelena, *Apell.*, § 492), incompatible per la -LL- i la desinència. I amb *Talló*, llogaret de Cerdanya (art. supra), d'un NP germ., incompatible per la -LL-.

En canvi (*d*) no hi ha objecció contra una etimologia iberobasca, més convincent que la connexió (*a*): del mateix radical que en l'article vinent veurem comú a *Toluges*, *Tolosa*, *Tolba*, *Tolustre*, *Tolzó*. Això escau palesament al paisatge toponomàstic de l'alta Conca de Tremp (*Orcau*, *Isona*, *Biscarri*, *Currolda*, *Carreu*, *Solduga*); i de cap manera no desdiu del de l'Empordà: recordem *Llers*, tan pròxim (ILERTIUM), *Bàsacara*, *Bescanó*, *Olot*, *Llorona*, *Besalú*, *Sadernes*, *Bassegoda* etc.

¹ És un document on Ermengol comte d'Urgell ho dóna a l'esgl. de Solsona, lleg. a l'arx. Sols.; encara que a continuació passa a parlar de llocs de la vall de Lord, aquí no es deu referir a res del Solsonès, perquè en aquest ho fa precedint-hi els mots «adimur --- in comitatu Urgelli». *Toló* era del Pallars, però quasi tocant a la Conca de Meià, que era ja del comtat d'Urgell. — ² No ens fiem d'altres cites que ha donat Guiter, que en el seu xarlatanisme (*RLiR.* xxvii, 27), admet un possible «origen